

Розділ II
У колгоспному ярмі

“Человек проходит, как хазяїн
Необ’ятной родіни моєй”...
(з советської “Песні о Родіне”)

“Земля і воля” не на словах, а на ділі

Отже, колись “вільні в своїх господарчих та особистих діях, селяни стали тепер членами колгоспів — колгоспниками, наймитами. Вони не лише не здобули те, чого принаймні де-хто з них сподівався дістати в наслідку резолюції, але, навпаки, втратили основне з того, що мали раніш.

“Всі межі, що розділяли земельні наділи членів артїлі, знищуються і всі польові наділи зливаються в єдиний земельний масив, що в спільному користуванні членів артїлі.

Так записано в § 2 “Статуту Сільсько-господарської артїлі”, що є законом, як для цілої артїлі, так і для кожного окремого колгоспника. Отак большевики: замість того, щоб виконати свою обіцянку — дати панську землю селянам, відібрали від них і їхню батьківську.

Далі “Статуті” ,казано, що цей земельний масив “у жодному разі не повинен зменшуватися”. І ще пізніше кожний колгосп дістав “Акта на вічне користування землею”. Отже, цим тільки підтверджується, що своєю землею селянам не володіти, аж поки існує советський режим.

Щоб зліквідувати селянина, як господаря і перетворити його на наймита, у нього відібрали робочу, а частково й продуктивну, худобу, насіннєві запаси, кормові засоби, господарчі будівлі та промислові підприємства... все, що потрібне для колгоспного господарства.

Про цей грабунок серед білого дня записано в § 4 “Статуту”.

Але свого наймита десь треба примістити. От тому большевики не відібрали в нього хату.

Щоб селянин забув навіть і мріяти про відродження свого господарства большевики в § 9 “Статуту” записали: “з вартости усупільненого майна членів артїлі... від 1/4 до 1/2 зараховується в неподільний фонд артїлі (цеб-то безкоштовно відбирається у власність артїлі і в жадному разі не повертається

власникові).

Але цього замало. § 8 “Статуту” говорить: “Кожний, що вступає в артіль, повинен внести грошовий вступний внесок у розмірі від 2 до 10 процентів вартости всього майна (усуспільненого й неусуспільненого), за винятком речей хатнього вжитку та особистого користування”. Цей внесок складає неподільний фонд артілі і, отже, ніколи не може бути повернутий його власникові.

Большевики на весь світ трубили, що колгоспи — добровільні об’єднання селян, що об’єднатися в колгоспи селяни захотіли самі і просили советську владу тільки допомогти їм об’єднатися. Як того, просили селяни, як вони “добровільно” об’єднались, ми бачили з попереднього розділу.

Справді ж сільсько-господарська артіль, як єдина запроваджена большевиками форма колективів, є організацією не селянською, а майже повністю державною. Це видно, як з офіційних матеріалів про колгоспи, так і особливо з практики роботи й життя їх. Досить проаналізувати окремі пакти з “Статуту с.-г. артілі”, щоб переконатися в цьому.

По-перше, у всьому “Статуті” жодним словом не згадано про те, що с.-г. артіль організовується обслуговувань інтересів її учасників. Навпаки, основні пакти “Статуту” говорять про те, що с.-г. артіль повинна служити інтересам советської держави.

Зразковий “Статут с.-г. артілі” розроблено не колгоспниками, а державною організацією — Наркомземом. Для кожної артілі зокрема цей “Статут” затверджується також державною організацією — місцевим органом Наркомзему — Районовим Земельним Відділом.

Єдине, чим колгосп відрізняється від державної організації, це те, що він існує не на державні, а на власні кошти членів його.

Основні пакти “Статуту” говорять не про права членів артілі, але про їх обов’язки, як також про обов’язки артілі в цілому перед державою.

Розглянемо з цього погляду деякі пакти “Статуту”.

“Правління і всі члени артілі зобов’язані:

Збільшувати посівну площу. (§ 5а “Статуту”).

Це значить працювати більше, аніж кожний селянин працював у своєму господарстві. Це значить засівати й ті ділянки поля, що за правильної сівозміни мали б бути незасіяними. Взагалі в колгоспах земля експлуатується не менше, аніж люди або тварини. При чому в справі раціонального використання землі комуністи особливо багато галасували, але безладдя не було викорінено, бо

правою рукою вона писала про порядок на полі, а лівою — касувала його.

От, приміром, колгосп має 1000 гектарів землі. За шестидільною сівозміною щороку повинно бути під засівом 5/6 частина (цеб-то 833 гект.), а 1/6 частина (цеб-то 167 гект.) має залишатися незасіяною (на відпочинку). Але в колгоспі нічого не робиться без пляну, який дається від Райземвідділу як наказ, що його не можна не виконати. А цей плян наказує посіяти не 833 гект, але 900 гект. Отже, зі 167 гект, що повинні були б, згідно з науковими агротехнічними вимогами, відпочити один рік упродовж шостирічного періоду, буде не засіяно лише 100 гект. Решта ж (87 гект.) засіватимуться без відпочинку 12 років під ряд. Таке неправильне використання землі призводить до зниження врожаїв.

Отак досить часто у колгоспах виконувалася вимога “Статуту” про поширення засівної площі.

“Повністю використовувати всі засоби виробництва” (§ 5б “Статуту”).

Цього б не треба було наказувати колгоспникам, коли б вони працювали в колгоспах охоче. А на практиці ця вимога “Статуту” виконувалася часто так: Прибуває до колгоспу якийсь уповноважений партійної організації, бачить стоять у стайні коні. “Чому коні стоять без діда?” — суворо запитує він керівників артілі. Коли ж дістав відповідь, що коні вимагають відпочинку (де ж бідолашні колгоспні коні мали законний відпочинок?) то від уповноваженого можна часто почути у відповідь на це тільки лайку.

“Поліпшувати орні й лукові землі” (§ 5г “Статуту”)

Це значить не мати відпочинку ніколи. Адже якщо нема роботи на полі мушиш або висушувати багна або вирівнювати яри. Що це діло взагалі потрібне, селяни добре розуміють, але оскільки збільшення сільсько-господарської продукції в колгоспі їм нічого не дасть, то колгоспники розглядають подібні роботи так, я колись кріпак розгадав, приміром, будівництво якогось острова серед панського озера, або єгипетський раб будівництво пірамід.

“Вживати заходів, потрібних для піднесення й поліпшення товарового (цеб-то розрахованого на здачу державі) тваринництва” (§ 5д “Статуту”).

От про що повинні дбати колгоспники!... Отак чорним по білому й написано.

Для точного виконання пактів “Статуту” колгоспники повинні суворо додержуватися різних приписів до своєї роботи та інш. В директиві Колгоспцентру (державна організація, що входить в систему Наркомзему) говориться: “Члени артілі повинні бути розподілені по окремих галузях сільського-господарства і закріплені за ними на сезон, рік і більше”. І далі: “Всі члени колгоспу, що є в

розпорядженні тієї чи іншої галузі господарства, безпосередньо підпорядковуються бригадирів і керівників даної галузі. Розпорядження бригадира є обов'язкові для всіх робітників даної бригади". І т. д і т. і . Все розписано, все передбачено, мов у воєнному статуті або правилах для арештантів. На долю селянина-колгоспника залишається тільки беззмістовна й часто безглузда фізична праця, що притуплює його розум, волю й бажання. Від нього і вимагається лише дисциплінованість. Так було колись за часів панщини! І цього домагаються від селянства новітні рабовласники-більшевики... Тим часом оце поневолення селян, перетворення їх на безсловесних колгоспних рабів, комуністи тлумачать, як поступове явище. XVI З'їзд Всесоюзної Комунистичної Партії з цього приводу говорить, що в колгоспах іде "справа утворення нової громадської дисципліни", "справа навчання селян соціалістичному будівництву.

Отже, селян оголено, ярмо на їх ший надіто добре. Тепер завданням більшовиків є примусити їх тягнути це ярмо. Це передбачено "Статутом с.-г. артілі", а також спеціальними вказівками відповідних організацій.

"...Ніхто з членів артілі не може відмовитись від дорученої йому роботи" (§ 13 "Статуту"). А | далі: "За невихід без поважних причин на роботу та інші порушення дисципліни на винних правління накладає кару" (§ 17 "Статуту").

На початку організації колгоспів, як кару за невихід, на роботу застосовували догану, або догану з попередженням. Уявіть собі вечірні загальні збори членів артілі. Втомлені денною роботою, а ще більше обговоренням уже кількох нудних питань, колгоспники починають вислуховувати лайки активістів, спрямовані на адресу винних (часто винних у тому, що не могли роздягненими чи роззутими вийти на роботу)... А "винні" тільки здвигують плечима, думаючи собі: "Ото доборолись..." Та навіть сказати голосно цього не можеш...

Але пізніше комуністи вже не обмежувалися доганами; вони перейшли до системи штрафів. Приміром, якщо колгоспник не вийшов на роботу один день, то з раніш зароблених ним трудовнів вираховують два, три, а то й більше трудовнів. Цей батіжок дужче допомагає...

Може виникнути питання: "Чому ж більшовики не можуть застосувати для підтримки дисципліни праці таких способів, які практикуються на підприємствах? Відповідь на це буде проста. Хоч совєти й довели селян-колгоспників у матеріальному відношенні до стану робітників-пролетарів, але ж колгоспник у відношенні оплати праці поставлений у цілком відмінні умови. В той час, як робітник підприємства дістав за свою роботу, хоч і невеликий, зате гарантований

постійний заробіток, колгоспників замість видачі заробітку, записують якісь проблематичні трудовні.

Свого часу більшовикам пропонували на базі селянських господарств організувати радгоспи (замість колгоспів), щоб таким, чином селяни стали не колгоспниками, а робітниками, і нарівні з робітниками систематично і акуратно діставали за свою працю й заробіток. Так цієї, бач, пропозиції, більшовики не прийняли і навіть куди поділи авторів цієї пропозиції — ніхто досі не знає...

Щоб якнайповніше використати робочу силу колгоспника в “Статуті с.-г. артілі” сказано: “для правильної організації праці членів артілі... застосовується здільна оплата праці та урочна, система” (§ 13).

Тоді, коли, більшовики завоювали собі маси, принаджували на свій бік робітників та селян, вони цю систему називали системою витискання поту з працюючих. Бо тоді ж треба було так обіцяти, а тепер можна і не виконати. Хто ж може після цього, сказати, що це неправильна організація праці?...

За короткий час існування колгоспів селяни зазнали всіх мінливостей своєї долі. Були роки, калі в зв'язку з важкими умовами праці в промисловості (особливо в донецькому басейні) робітники покидали роботу і підприємства залишались без робочої сили. Тоді колгоспам давалась рознарядка (наказ) про відправу в промисловість певної кількості людей. І селянин-колгоспник, що ніколи не знав індустріальної праці, мусів покидати свою хату й родину і їхати ніби на заробіток. Це більшовицькою мовою називається організованим набором робочої сили, а звичайною людською мовою це треба назвати торгівлею рабами.

Бувало ж (і то частіше), коли за рік роботи колгоспник одержував кількість с.-г. продуктів, цілком недостатню для прохарчування родини. Тоді, щоб рятуватися від голоду, він зважується покидати колгосп, а разом і свою хату, порожню повітку та вбогі свої пожитки. Але на перешкоді йому стає розпорядження влади: “Заборонити вихід з колгоспів!” Постанова про заборону виходу з колгоспів діяла особливо останні передвоєнні роки, коли в колгоспах заробітки стабілізувалися на досить низькому рівні, тим часом як у промисловості, що посилено готувалась до війни, оплата праці була відносно вищою.

В такий спосіб більшовики перетворили селян на оті гирьки, що урівноважують терези хиткого совєтського господарства. На практиці для селянина-колгоспника це означало: де прірва, туди його пхають, а де трошки ліпше звідтіль виштовхують...

Отак виглядає “земля і воля” не на словах, а на ділі...

Совєтська держава працює “за пляном”.

Большевики визискують колгоспи, а отже і колгоспників, ще й в інший спосіб. Оскільки вся промисловість ССРСР перебуває лише в державних руках, то колгоспи змушені платити державі величезні суми грошей за надзвичайно дорогі машини й знаряддя і взагалі за промислові вироби. Досить сказати, що невеликий парокінний плуг коштує 60–70 карб., подвійний центнер (100 кг) пшениці — 10 карб.

Щоб колгоспники стали постійними покупцями виробів промисловости “Статут с.-г. артілі” просто вказує: “Сільсько-господарські артілі зобов’язуються купувати на свої й позичені кошти трактори й інші засоби виробництва”.

Отже, якщо “зобов’язується”, то тут не питає — чи то треба тобі, чи не треба, — а купи та плати гроші. Якщо артіль не має грошей, — то держава позичить, бо знає, що потім вона зуміє ту позику стягти та й відсотки за неї не забуде взяти. Чи не нагадує така держава лихваря, в лапи якого іноді попадав колись селянин?

От чому в колгоспах скрізь і всюди бачимо валяється невикористаним с.-г. реманент, що псується від непогоди. А колгосп же за нього заплатив добрі гроші.

І от так усе в колгоспі: треба чи не треба щось купити, чи продати, чи збудувати — колгоспник може не турбуватись — за нього подумують; бо на все є плян згори, невиконання якого розглядається як злочин проти держави.

Отже, с.-г. артіль, де все робиться за наказом, з примусу, у жодному разі же може бути порівняна з добровільною організацією, напр., типу вільних кооперативів, де добровільно згуртовані громадяни плянують і виконують ті, чи інші роботи, виходячи з своїх господарчих та побутових потреб.

І колгоспи мусять працювати за пляном

Щоб міцніше тримати в своїх руках колгоспи і колгоспників большевики організували МТС, в яких зосереджені всі основні засоби виробництва (трактори, сівалки, молотарки тощо). Але МТС, як і кожна організація в ССРСР, має свій промфінплян. МТС перебувають на самооплаті. Отже всю роботу вони повинні провадити так, щоб виручити гроші на оплату досить численного персоналу і вести

різні інші витрати. Через це МТС часто плянує свою роботу незалежно від дійсної потреби того, чи іншого колгоспу, але виходячи зі свого промфінплану. Тому нема чого дивуватись, якщо на колгоспному полі, несподівано для правління колгоспу, з'являються трактори і почитають оранку там, де колгосп міг би упоратись своїми кіньми. А за оранку треба добре заплатити і натурою і грошми.

Плян-наказ, що в його лежачих перебуває все життя в СРСР, призводить часто до величезних недоладностей, а надто часто просто шкодить колгоспам і колгоспникам. Наведу ще кілька прикладів. Селяни — старі хлібороби, знають добре, коли саме й як виконується ту, чи іншу роботу на полі. Приміром, вони добре знають, що весною треба сіяти тоді, коли земля перестане “мазатися”. Тим часом “начальство” з Райземвідділу чи МТС, не бачивши стану ріллі наказує: “Всю весняну роботу на полі закінчити впродовж одного тижня, починаючи 15 березня. А тим часом стан погоди може скластися так, що в день визначеного кінця роботи є змога роботу тільки розпочати.

Ще один наказ: “Орати на глибину не менше 18–20 см.” Але є такі ділянки на полях, де в результаті оранки на таку глибину на поверхню вивертається неродючий шар землі. Це погіршує умови розвитку рослин, особливо в перший період їх життя і, зрештою, знижує врожай. Але орати на меншу глибину заборонено. Наказ мусить бути виконаний!...

Колись вільний господар-селянин сяде бувало до столу, підкличе до себе свою дружину та дорослих синів, порадяться гуртом про те, що, скільки й де саме посіяти, чи що придбати для господарства, чи продати. А в колгоспі? Надсилають згори плян-наказ, в якому сказано: “Посіяти жита 100 гект., пшениці 50 гект., ячменю 75 гект. і т. д.”. Навіть сказано, який ґатунок кожної культури треба сіяти. Здавалось би, що це добре, бо за тебе люди подбали і тобі залишається тільки виконати їхні поради. А що ж справді виходило з тих порад?

Колгоспники по здачі державі зернових продуктів самі залишалися, приміром, без картоплі або проса, бо плян посіву не передбачив посіву цих культур або передбачив недостатню їх площу.

Або десь у величезній смузі України наказується сіяти тільки один якийсь ґатунок пшениці, а інші ґатунки сіяти заборонено, не дивлячись на те, що вони випробовані селянами впродовж цілих десятиріч, як стійкі проти всяких несприятливих умов. І раптом, посіви запроваджені за наказом ґатунку пшениці загибають або під час зимівлі або влітку від посухи.

Хто винен в тому, що колгоспники залишаються без хліба? Хто винен в цьому

злочині проти народу? НКВД починає тоді шукати “ворогів народу” і знаходить їх, але тільки не там, де вони справді є...

Щоб якнайкраще здійснювати свої цілі щодо колгоспів, комуністи ставлять на їх чолі “найзручніший провід”.

Хто очолює колгоспи

Статут с.-г. артілі говорить, що колгоспники вільно обирають голову й ціле правління колгоспу. Але у більшовиків слова завжди розходяться з ділом.

На чолі колгоспів більшовики ставлять людей, які б дбали не про інтереси селян-колгоспників, але тих, хто вірою і правдою може служити советській державі, людей податливих, що можуть бути добрими виконавцями їхньої волі.

На весні 1930 р. цеб-то скоро по тому, як більшовики за їх виразом, перевели селянське господарство на соціалістичні рейки, надіслано на села для провідної робота 25 тисяч охочих “од варстату”. І хоч ці люди здебільшого не знали сільсько-господарського виробництва, не обізнані з місцевими умовами й порядками, вони обіймають становища голів колгоспів та інші керівні пости. Тут нічого не важить недовір'я чи навіть неприхована з боку селян ненависть до цих зайд.

Щоб додержати форми, скликаються загальні збори колгоспників. Але після того, як буде сказано, що даний кандидат — старий член, комуністичної партії, або колишній червоний портизан, або і просто “кандидат, що його рекомендує райпартком” — хто посміє годосувати “проти”?

Отак колгоспники дістають собі голову, що, звичайно, буде виконувати волю тих, хто його надіслав, а не тих, хто обирав його. Звідціль і всі якості такого “законного” голови колгоспу, звідціль і колгоспні “порядки”.

Але часто-густо такий голова колгоспу ще не встигав “оформитись” на загальних зборах, як його вже відкликає райпартком на іншу роботу, а замість нього до цього колгоспу надсилає нового голову. Отак згодом вибори голів колгоспів почали зовсім “одпадати”, а все робилось у “спрощений” спосіб: райпартком надсилав до колгоспів “голову” і той починав виконувати свої функції.

Бували головами колгоспів і свої місцеві люди, що могли, справді, працювати для добра громади. Але ж хіба мали вони які права? Вони повинні виконувати накази начальства, інакше ризикують потрапити до категорії “ворогів народу”. Немало таких голів колгоспів зазнали тюрем і заслання.

“Перша заповідь” колгоспу

“Здавати всю товарову продукцію державі й кооперації”.

Так сказано в § 22 “Статуту с.-г. артілі”. “Перша заповідь колгоспу — виконання зобов’язань перед державою”, — пояснювали большевики. І колгосп мусів здати державі і хліб, і м’ясо, і молоко, і цукровий буряк, і картоплю, і городину, і льон, і коноплі, і яблука, і груші, і мед, і шерсть, і, навіть, роги й копита тварин.

От, власне, й є основна мета організації колгоспів. Отже, все, що складає в селянському господарстві прибуток, за який родина і одяг, і взуття набуває, і хату будує, і робить інші витрати, потрібні для життя й створення загального свого добробуту, треба “здати державі й кооперації”... Так без ???? і сказано “здати”, а не продати.

Згадка про кооперацію як покупця колгоспної продукції у жодній мірі не міняє суті справи, бо советські кооперативи — це один із родів державних організацій і продукцію колгоспів вони забирають на тих самих умовах, що й державні організації.

Де-кого може збити з пантелику те, що в статуті с.-г. артілі говориться про здачу не всієї продукції, а лише товарової її частини, цеб-то тієї частини, яка складає запас понад норму власних потреб господарства, отже яку можна, і навіть треба, збути. Насправді ж це робиться так, що коли за загальним державним пляном потрібно заготовити певну кількість с.-г. продукції, то, не зважаючи на розмір урожаю, а то навіть на повну відсутність того, чи іншого роду продуктів — колгосп мусить виконаний даний йому плян державних поставок. Те нічого не значить, що може колгоспникам самим доведеться зуби на полицю покласти...

З яким апетитом большевики поїдали колгоспний хліб видно хоча б із такого їх власного визнання. Середні й незаможні селяни України, що тепер стали колгоспниками, продавали приблизно 15–20 % (або 1/6–1/5 частину) всього свого врожаю. В урядовій постанові 1930 р. сказано, що в продукуючій зоні ССРСР, цеб-то в першу чергу на Україні, колгоспи зобов’язані здати державі від 1/4 до 1/3 загального їх врожаю. Отже — в півтора–два рази більше, аніж продавали раніш середні й незаможні селяни. І це тоді, коли врожаї в колгоспах значно нижчі, аніж були колись в одноосібних селянських господарствах.

Коли б тільки так ставились питання про поставки с.-г. продукції державі, то це було б ще пів-біди. В різні періоди підхід до встановлення норми хлібопоставок

міннявся. Спочатку річ ішла про товарову частину продукції. Але цей принцип не задовольняв ні колгоспників, що залишались без хліба, ні держав з її широкими плянами. Тоді більшовики міняють заготовчу тактику: вони дають пляни заготовки погектарно. 1939 р. було встановлено як обов'язкову норму здачі — 2 цн (200 кг) збіжжя з одного гектара. Знаючи, що пересічні врожаї зернових культур у колгоспах дорівнюють приблизно 10-12 цн з гектара, колгоспники радіють, що, нарешті, вони будуть з хлібом. Та їм скоро довелось розчаруватися.

Перед тим, як видати своїм членам заробіток натурою колгосп повинен, згідно з статутом: виконати державні натуральні поставки, розрахуватися з МТС за виконані нею для колгоспу роботи та погасити насінньову позику (бо навряд-чи є такий колгосп, який би не позичав насіння для посіву!); далі колгосп повинен утворити такі натуральні фонди: насінньовий, страховий (на випадок невдалих сходів та неврожаю), обмінний (обмін низькоякісного зерна на високоякісне для посіву), фуражний, фонд допомоги і інш.

Якщо врахувати, що тільки одна МТС брала з колгоспів за дорогі свої роботи разів у два більше, аніж брала держава в порядку виконання державних поставок, то стане зрозумілим, чому колгоспникам з придбаного ними в тяжкій праці врожаю залишались здебільшого різки та ніжки...

За часів царату революціонери розповсюджували малюнок, на якому зображено селянина, що йде в борозні за сохою, а слідом з ним з довгими ложками в руках поспішають: пани, урядовці, поліціанти, військові, судді — всього сім осіб. Під малюнком — напис: “Один — з сошкою, а семеро — з ложкою”...

Це було правдиво, хоч і робилось тоді, коли люди не вмирали з голоду. Як же ж було б змальовано долю селянина-колгоспника, коли б більшовики не були передбачливі та не повинищували “ворогів народу”, революціонерів-народолюбців?..

Якщо після виконань різних зобов'язань та засипки різних фондів у колгоспі залишалась до розподілу між колгоспниками значна кількість продуктів, тоді з'являлось розпорядження: “Продати лишки кооперації”. Як треба розуміти слово “лишки” — ніхто ніколи не пояснює. Колгоспники знають тільки те, що на їхню долю буде залишено лише стільки, скільки дозволить держава, але не стільки, скільки вони заробили своїми руками...

Тоді то й з'явився хтось дотепний, що слова більшовицького гімну: “Земльой владеть імеем право, а паразіти нікогда” — замінив на такі правдиві: “... Земльой владеть імеем право, а урожаєм — нікогда”...

Додам ще деякі подробиці техніки виконання державних поставок. Колгоспи повинні виконувати натуральні поставки державі тими культурами, які було за державним пляном посіяно. Якщо якась культура дала урожай недостатній для задачі державі — колгосп може не турбуватися — вихід зі становища знайдуть советські купці: не вистачає жита, давай пшеницю. Замінити ж пшеницю житом не маєш права, бо в державних директивах сказано, що замінити менше цінну культуру можна лише на більше цінну, але не навпаки. Якщо колгосп не має пшениці — він може цього року здати поставки жита з тим, що наступного року з нього таки буде взята відповідна кількість пшениці. Цього совети ніколи не забудуть!...

За здану державі, чи кооперації, продукцію колгоспам платили сміхотворно низьку ціну. Приміром, за один подвійний центнер жита — 6–7 крб., за один центнер пшениці — 9–10 крб. Отже, продавши центнер пшениці можна купити 1 1/2 метра найдешевшої мануфактури — ситцю (6–7 крб. за метр), або неповний літр горілки (12 крб. літр), або 1 кгр. махорки (1 крб за 100 грам). А якщо маєш потребу купити чоботи, то мусиш продати 30 центнерів пшениці!... (Урожай з трьох гектарів, бо середньої якості чоботи коштують 300 крб.)!

Але й цих грошей колгосп не завжди одержував за здане державі збіжжя. Річ у тім, що за советського бездоріжжя транспортування вантажів коштує, недешево; советська держава з хлібопоставками завжди поспішала, побоюючись, щоб часом урожай не виприснув з її рук, а в колгоспах завжди не вистачало тягла й для суто сільсько-господарських робіт. Тоді большевики “поспішали” на допомогу колгоспові: під’їжджають вантажні автомашини і ... колгоспний урожай поїхав. При великому віддаленні колгоспу від державного зсипного пункту бувало й так, що виручених за здане збіжжя грошей не вистачало навіть розплатитися за транспортування його.

Тоді то й згадував колгоспник, як бувало колись він, будучи самостійним господарем, продасть збіжжя, за виручені гроші купить потрібні в господарстві речі, одяг та взуття родині, а інший і цікаву книжку купить, та ще а з собою грошенят привезе, готуючись або сина одружити, або доньку заміж віддати, або просто тримав копійку про чорний день. А колгоспники, що день або й два їхали до зсипного пункту здавати колгоспне збіжжя, почухавши потилиці, тільки приказують: “Ех ти, купчику поганий... Ми тобі задурно віддаємо хліб, а ти хоч би обідом почастував...”

Був період, коли для визначення пляну поставок продуктів тваринництва більшовики враховували наявність у колгоспі тварин. Але колгоспи цим

скористались і почали не збільшувати, а, навпаки, зменшувати кількість худоби, мовляв, однаково нам, крім зайвої праці, від тої худоби нічого не дістанеться. Тоді большевики почали давати пляни здачі продуктів тваринництва, відповідно до засівної площі колгоспу. Отже, замість того, щоб сказати, що колгосп повинен здати на рік 700 літрів молока від кожної корови, говорили: “Кожний гектар колгоспної землі повинен дати 100 літрів молока за рік”. Те не має значення, що земля сама по собі не дає молока... Не знають цього тільки совєтські, горе-керівники, “друзі” селянські...

Трудодні, трудодні...

Справедливість вимагає відзначити, що не весь хліб із колгоспної комори большевицька держава забирає собі; частину вона залишає для видачі колгоспникам. Не будемо говорити про 1932–33 рік, коли большевики забрали все, під мітлу, чим спричинили страшний голод на Україні.

Що ж дістає колгоспник за свою тяжку невільницьку працю? Родина рядового колгоспника має пересічно 4–5 осіб, з них дві особи працездатних, що виробляють за рік 500–600 трудоднів. Здебільшого на один трудодень видавалось у колгоспах від половини до одного кілограма збіжжя. Отже, кожен член такої родини одержав від 50 до 100 кг збіжжя за рік, або приблизно 150–300 грамів денно. На скільки це мала норма можна бачити з того, що в одноосібному селянському господарстві на кожного члена родини залишалось приблизно 150–200 кг. збіжжя на рік або 400–600 гр на день. В цю кількість входило частково й фуражне зерно; а це давало змогу і свинку з поросятками годувати і птиці посипати...

Іноді трудодень давав більше, але частіше менше названої норми. Тоді, щоб урятуватися від голоду, колгоспник змушений був сам працювати “по-стахановськи” і, крім того, щоденно слати до колгоспу свою дружину, обтяжену іншими роботами вдома, а також давати в погоничі своїх підлітків.

Отак за роботою не бачить світу вся родина колгоспника. Отак большевики “заохочують” колгоспників до праці.

Але й найбільша кількість трудоднів часто не дає потрібної кількості хліба. Це особливо часто спостерігається в родинах, де багато непрацездатних, або, де хтось із працездатних хворіє і довго не ходить на роботу. Тоді колгоспник іде до державної крамниці і платить 1 крб за кіло житнього хліба. Совєтська влада, не

моргнувши оком, бере з колгоспника цього карбованця за його ж таки трудовий хліб...

Несе якось селянка хлібину, куплену в крамниці, а я їй питаю її: “Що це ви, громадянко, сами продали за три карбованці ці “тільки” 50 кгр збіжжя, а собі купили за 3 крб “аж” три кілограми хліба?”

“Як бачете, — відповідає вона, — нашим салом, та по нашій же й шкурі...”

З продуктів тваринництва колгоспники ніколи нічого дістають для себе в порядку оплати трудоднів, хоч у колгоспах є й м'ясо-молочні, й овечі, й інші ферми, на яких треба немало й нелегко працювати. Норми м'ясо- чи молокопоставок, звичайно, встановлюються такі, що не можна й говорити про якісь “лишки”, що пішли б до розподілу поміж колгоспниками. Проте й самі ферми називаються товаровими (напр. МТФ, цеб-то М'ясомолочна Товарова Ферма; ОТФ — Овеча Товарова Фарма і т. п.). Отже сама назва їх говорить про те, що вони мусять готувати продукцію лише для держави, а не для колгоспників.

А за здані державі тварини чи про якісь продукти тваринництва, так само, як і за збіжжя, виплачуються копійки. Напр., за корову 100 крб. Отже за пару чобіт треба здати три корови...

З якою жадобою накидаються большевики на колгоспну продукцію і як “батько” Сталін не шкодує своїх “дітей” показують такі факти. Колгоспи за державним пляном повинні сіяти величезні площі конопель та льону. Колись у своєму власному господарстві селяни також сіяли ці культури, але відносно менші площі. І тому, що вони давали лад цим культурам, — мали з цього зиск. Селянська родина, а особливо жіноча її частина, високо цінила ці рослини і в плекання їх залюбки вкладала чимало своєї праці.

В колгоспах, де засіваються величезні площі цих культур, для обробітку їх, а особливо для мочіння, м'яття та тріпання вимагається неймовірно багато праці. Коли ж доходять до розподілу продукції, то, як правило, ні колгосп, ані, тим більше колгоспники, не дістають жодного пасма волокна, чи грама олії. Отже вся продукція цих працемістких культур іде на користь ненажерливої совєтської держави, а колгоспники часто носять одяг, що за нього й рак не очепиться.

Мочіння конопель та льону є досить важка і негігієнічна робота, особливо коли вона проводиться невчасно. Старі практики льонарі та коноплярі селяни і передо всім селянки, враховуючи це, мочили льон та коноплі за теплої доброї погоди. Колгоспники ж, не будучи матеріально зацікавлені в роботі, затають мочіння до холодної пізньої осені або й до зими. В своєму господарстві бувало

якщо з якоїсь причини не впорались з мочінням у рік збору врожаю, — відклали цю роботу на наступне літо: тоді і якість волокна буде гірша, і для здоров'я людей легше. Але ж радянська держава не може припустити, щоб якесь діло відкладалось на довго, бо тоді ж одержання нею продукції відтягається. Отже, щоб привчити колгоспників та колгоспниць надалі вчасно закінчувати мочіння, давався суворий наказ мочити зимою. Для контролю за виконання цього наказу до колгоспів надсилалися усілякі уповноважені від численних керівних організацій (райпарткому, райвиконкому, райземвідділу, "заготльону" і ще вищих інстанцій, включаючи часто і наркомзем). Ці уповноважені, маючи суворі накази від тих, хто їх надіслав, ходили, по п'ятах колгоспників, на горло наступали, щоб домогтися виконання "пляну".

Тоді в примітивних мочильних ямах з брудною крижаною водою, вовтузились мокрі по пояс люди. Про спеціально пристосовані до цього одяг та взуття нема чого й говорити! Колгоспники швидко на цій роботі доношували своє лахміття та остаточно псували й без того завжди дрәне й полатане взуття. А як наслідок цього — такі важкі й небезпечні хвороби, як ревматизм, сухоти і т. інш.

Отак цікавий і радісний труд, що збільшував колись багатство селянської родини, поліпшував її добробут, у колгоспах приносить нужду й нещастя.

За статутом с.-г. артілі колгоспник має право на одержання за вироблені трудовні не лише натуральної оплати, але й грошової. Який же насправді грошовий заробіток діставав колгоспник?

Передо всім мусимо собі усвідомити, що грошові прибутки в колгоспах ні в якому разі не можуть бути більш менш значними. Та й звідкіль вони можуть бути в колгоспі, що здає свою продукцію державі за безцінок? Продати щось на приватному ринкові, поки він іще існував, можна було б в багато разів дорожче. Але ж такий продаж розглядається владою, як безпосередня допомога "куркулеві", отже суворо забороняється й немилосердно карається.

А коли б і завелась у колгоспній касі якась сума грошей, то вона за § 11 "Статуту с.-г. артілі" повинна бути використана в першу чергу: 1. на господарчі витрати; 2. на витрати, зв'язані з господарством; 3. на утримання непрацездатних; 4. на відрахування до неподільного фонду; 5. на відрахування до громадських фондів.

Значні суми вимагаються з колгоспу для оплати державного с.-г. податку, страхівка будівель, посівів. худоби тощо, на, так зване, самообкладання, для оплати різниці за чисто ґатункове зерно або породисту худобу і т. інш.

Витрати на господарчі потреби в колгоспах звичайно дуже великі, інакше і не може бути, бо колгосп для колгоспників є чуже і навіть вороже діло. Тим-то вони й не виявляють звичайної турботи, бережливості. Тим-то непожоний догляд за тваринами й мертвим реманентом і навіть крадіжки в колгоспах є звичайне, повсякчасне явище.

За промфінпляном колгосп повинен робити значні витрати на придбання реманенту та інших господарчих річей і то, не тільки в міру дійсних господарчих потреб, але й спеціально для підтримання державної промисловости.

От чому часто можна бачити, як у колгоспах іржавіють та псуються під одкритим небом плуги, борони, віялки тощо, без яких господарство не могло б обійтись.

Для заміни людської праці на машинову большевики, хоч і не завжди вдало, зате завжди енергійно, запроваджували в колгоспах всілякі старі й нові роди машин та знарядь. Але часто ця акція давала, від'ємні наслідки, як для держави, так особливо для колгоспу та колгоспників. Так, у коноплярських колгоспах можна бачити м'ялки (машини для м'яття стебла), що стоять роками без діла: колгоспи їх не використовують, бо вони псують волокно. Але ж коли начальство звелить — м'ялки починають працювати, погіршуючи природні якості волокна і цим самим знецінюючи труд колгоспника. А тим часом придбання усіх цих машин та знарядь — продуктів державної промисловости — вимагає добрих грошей...

Крім витрат та сплати с.-г. податку, самообкладання, страховки та державних позик, колгосп не може уникнути ще і інших грошових витрат, що здійснюються в "добровільно-примусовому" порядку, а саме: на державні, так звані, виграшні позики, на МОПР, на АЕРОфльоту, на ОЗЕТ і багато інших.

От чому колгосп часто-густо неспроможний буває оплатити всіх належних з нього боргів та інших безумовно обов'язкових платежів. І от чому на вироблений трудовдень колгоспник часто-густо одержує замість грошей нуль без палички...

Пересічно по Україні колгоспник одержував від 5 коп. до 1 крб за один трудовдень. Отже, якщо родина заробила за рік 500–600 трудовднів, то вони одержать 250–500 крб, цеб-то при ціні пари робочих чобіт у 200–300 крб. вона може купити одну або аж дві пари чобіт.

Але таке буває не часто і то здебільшого в колгоспах прикордонних областей, де треба ж закордонові показати "товар лицем". Буває таке і в областях, далеких від кордонів ССРСР. Але це переважно в тих колгоспах, до яких большевики спрямовують закордонні робітничі делегації, щоб показати їм колгоспний добробут,

колгоспні “достатки”.

Здебільшого ж колгоспник дістає на трудовень один гривеник (10 копійок!). Ця плата видається для того, щоби “злі язики” не говорили, що колгоспники працюють на комуністів задурно. Бо й справді, одержавши на трудовень 10 копійок або ж за рік 50–60 крб. колгоспна родина може купити аж пів чобота... От на якому ґрунті вродився такий “чудовий” колгоспний вірш:

Сидить дядько на рядні,
Підщитує трудовні.
Трудодні, трудовні, трудоодиниці:
Батько в СОЗ'і без штанів,
Мати без спідниці...

Нужда та праця

Колгоспні заробітки не можуть систематично забезпечувати прожиткового мінімуму колгоспної родини; тим-то вона змушена шукати інших джерел існування.

Справжнім щирим помічником і приятелем селянинові завжди був кінь. Але тепер вів разом зі своїм господарем на колгоспній панщині.

Взятись за ремесло, чи якесь інше заняття, колгоспник не має ні права, ані змоги, бо мусить увесь свій час віддавати роботі в колгоспі.

І в колгоспника залишається тільки одна надія — на свою вузьку присадибну смужку землі, що її дозволялось колгоспникам мати в своєму особистому користуванні.

Площа присадибної ділянки спочатку не дуже обмежувалась (доходила до 0,5 гект. і більше). Коли ж большевики побачили, що колгоспники приділяють більше уваги цим ділянкам, і не цікавляться працею в колгоспі, вони обмежили розмір присадибної ділянки іноді аж до 0,15–0,20 гектара.

От ця площинка і мусить рятувати колгоспника від усіх бід.

Але ж на ній стоять і хата, і повітка, і може іще якась з будівель, зацілілих від розгрому в час колективізації. Отже під посів залишається всього 0,10–0,12 гектара і навіть того менше.

Що правда, дали право колгоспникам мати одну корову, свиню, та птицю тощо. Але крім писаного права, треба мати ще й можливість. Треба мати чим обробити цю ділянку, мати час на це й на догляд за тваринами і т. інше.

За розпорядженнями влади правління колгоспів повинні допомагати колгоспникам обробляти їхні присадибні ділянки засобами колгоспу. Але ж та сама влада одноразово суворо наказує завжди спочатку закінчити всі колгоспні роботи і аж потім переходити на роботу до присадибних ділянок колгоспників. А в зв'язку з тим, що в колгоспах, як правило, всі роботи хоч і починаються рано, але закінчуються завжди з запізненням, присадибні ділянки колгоспників оброблялись колгоспом невчасно, або й зовсім ним не обробляються... Отже, сподіватися на добрі врожаї не доводиться...

А тим часом на присадибну ділянку колгоспники покладають великі надії і вона повинна і родину підгодовувати, бо на колгоспних пайках довго не дихатимеш, і тваринам пашу дати, бо на колгоспну хоч не сподівайся: її все не вистачає й колгоспній худобі...

І колгоспна родина, що повинна працювати в колгоспі щоденно, виглядала кінця робочого дня, щоб мерщій бігти на роботу додому. 1939 року урядовою постановою було встановлено невеликий (подекуди 80–100 днів на рік) мінімум трудоднів, який має одробляти за рік у колгоспі кожний працездатний колгоспник. Але, оскільки для виконання широко закроених колгоспних плянів, такої кількості днів далеко не вистачало, то ця постанова залишалась на папері.

Надлюдську працю в колгоспі і вдома особливо відчуває колгоспниця, на якій лежить переважна частина турбот про родину.

Коли б уже вечір, та й повечоріло,

Мож б моє серце та й повеселіло...

Згадується їй тужлива, але разом з тим і радісна пісня з молодих літ.

Але тепер її серце не повеселіє. Вона бажає місячної ночі для того, щоб ... попрацювати в себе на городі...

...Там матір добрую мою

Ще молодую в домовину

Нужда та праця положили...

— мимоволі приходять на думку слова Тараса Шевченка, що ними він оплакував долю своїх закріпачених братів...

Неможливість забезпечити кормами худоби призводили до надто низької продуктивності тварин. І коли взяти до уваги, що ще й натуральний податок державі треба здати (молоком, м'ясом, шерстю і навіть рогами й копитами та інш.), то можна не дивуватися, що велика частина колгоспників не могла використати свого права мати хоч одну корову.

Коли ж трапиться якась нещастя і тварина загине, тоді колгоспник і остаточно підупадає, його діти ростуть без молока на бараболі, і він назавжди втрачав надію придбати собі єдину годувальницю — корову.

З такої “нужді та праці” жінка-українка не в силі була виконувати свого найсвятішого обов’язку жінки-матері. Сталін, передбачаючи, що за таких умов настане час, коли не буде з кого комплектувати своєї армії, змушений був декретувати преміювання багатодітних родин... Чудно... але було б чудно, коли б не було сумно...

І тільки гумористичною вдачею українця можна з’ясувати появу віршика, що так правдиво й яскраво змальовує колгоспні “достатки”:

...Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні...

І проте ще й податок дай.

Хоч міжнародні обставини в період “стабілізації” колгоспів і складались ніби на користь большевиків, але треба було сподіватися погіршення їх. Власне такого погіршення шукали самі большевики і в цьому напрямі скеровували свою міжнародна політику, бо лише в мутній воді добре ловити рибку, лише за ускладнених міжнародних обставин та особливо за великої війни большевики можуть ставити на порядок денний питання про здійснення своїх замірів завоювати увесь світ. Отже війни большевики хотіли і прокладали до неї стежки...

Само собою зрозуміло, що в такому разі вони повинні були більше, аніж хтось інший, готуватися до нії. І вони справді так і готувалися. А для того потрібні гроші.

Серед інших, почасти згаданих уже джерел мобілізації коштів не останнє місце займають податки з колгоспників. Хоч і обідрані й напівголодні (а то й зовсім голодні) ходили вони, але мусіли ще й податки платити.

Ці податки, як і з колгоспу в цілому, так і з окремих колгоспників, складались з натуральної частини й грошової. Отже колгоспна родина повинна здавати большевицькій державі і молоко, і м’ясо, і шкіру, і шерсть, і пух-перо, і роги, і копита, і ...

Хоч здається і невеликі норми, приміром молока вимагається (600–800 літрів на рік з корови), але за низької якості тварин та систематичної недостачі кормів, колгоспникові залишалось молока менше, аніж він здавав державі, а іноді його не

вистачало навіть для виконання норми поставок державі.

З м'ясом та шкірою буває ще гірше: здебільшого цих продуктів колгоспник сам не має, — в такому разі — купи, але мусиш виконати державний “плян”...

Грішми колгоспник повинен сплачувати передовсім так зване самообкладання, далі — страховку (в порядкуі обов'язкового страхування будівель, тварин, тощо) та інш. Крім того, не будеш же псувати взаємин з головою колгоспу та вищим начальством, коли тобі запропонують виконати “одноголосну” постанову загальних зборів про купівлю облігацій різних державних позик або сплату членських внесків до таких добровільних організацій, як МОПР, Автодор, Осоавіязем, Озет і т. д. і т. п.

Невиконання цього рівнозначно антисоветській демонстрації... Доводиться платити, хоч сам сидиш без копійки.

Отже колгоспник платив і платить державі і натурою і грішми; платив і платить через колгосп і сам від себе безпосередньо. Коротко можна сказати так: “Большевицька держава драла й продовжує драти з колгоспника... не менше двох шкір”...

“Зробити колгоспи большевицькими, а колгоспників — заможними”

Багато мороки доводилось і доводиться большевикам зазнавати в зв'язку з пасивністю колгоспників, небажанням працювати на большевицько-советську державу, на “батька” Сталіна... Щоб примусити їх “полюбити” колгоспну працю, большевики добре зорганізували і здійснили голодний похід 1933 року, що дав Україні мільйонові жертви...

Лише після цього Сталін міг 1934 року з полегшенням сказати: “Жити стало краще, жити стало веселіше”... Бо приборкання голодом рештки селян-колгоспників стали покірливішими, в них, здається, остаточно завмер дух активного протесту. Про них тоді можна було сказати словами Тараса Шевченка:

Німі на панцину ідуть

І діточок своїх ведуть...

Але втративши в такий спосіб мільйони своїх рабів, большевики відчули недостачу робочих рук у колгоспах. Тоді вони розпочали своєрідне, властиве тільки большевикам, переселення: спорожнілі хати, та навіть цілі села на Україні заселяли москалями.

Але згодом нестача робочої сили в колгоспах України почала знову відчуватися, бо колгоспники не хотіли миритися з рабськими умовами існування і почали тікати з колгоспів. Тікати від землі, що її колись так хотіли і так любили... Вони йшли в промисловість, де умова праці й життя були хоч трошки кращі, аніж у колгоспах.

Тоді то “рідний батько” Сталін видає декрета про заборону виходу з колгоспів. Отже: і б'ють, і тікати не дають.

Отак на практиці виглядає сталінське гасло “зробити колгоспи большевицькими”... Як большевики зробили колгоспи заможними було сказано вище.

Селяни шукають порятунку

На початку організації колгоспів селянам здавалось неймовірним, щоби влада могла не передбачати всіх кричущих вад колгоспного “ладу”. Багатьом здавалось неймовірним, що “найдемократичніша” з усіх, що існують на цілому світі, советська влада, могла відродити давно забутий кріпацький режим, могла загнати вільних хліборобів у колгоспну неволю.

Але надії селян-колгоспників на зміну свого становища щодалі все більше пропадали. Вони почали приходити до висновку, що як горбатого тільки домовина виправить, так і колгоспно-кріпацький режим може згинуть лише разом з загабеллю советсько-большевицького режиму в цілому.

Але ж, де та сила, що може виконати таке шляхетне завдання? Внутрішній переворот в умовах терористичного сталінського режиму неможливий, тим більше, що його вже заздалегідь большевики обезголовили. Залишається тільки єдина надія на зовнішній поштовх, на війну... І хоч як вона а не тяжка передо всім для широких мас трудового народу, але, оскільки вона може спричинитися до зруйнування діявольської машини — большевицького режиму, її треба бажати...

І селяни-колгоспники виглядали війни, як свого порятунку.

Колективізації не знає жодна держава світу. Її здійснюють лише большевики. А з усіх народів, поневолених большевиками, найбільючіше відчували її українці.

Перші досвіди колективізації більшовики запровадили на Україні, тут таки ж вони найжорстокіше тероризували людність...

...І в тому є провина й самого українського народу, що шкодував ворожій крові і не дав у свій час належної відсічі московсько-більшевицьким загарбникам, що занедбав інтереси свого рідного краю, своєї матері — України...

...Бо хто матір забуває,
Того Бог карає

(Тарас Шевченко)